

Наявність білінгвізму в Україні

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У статті ми розглянемо мовну ситуацію та соціально-політичний стан країни. Доведемо, що ситуація білінгвізму стає все більш актуальною, особливо враховуючи теперішню політичну ситуацію в Україні.

Ключові слова: білінгвізм, українська мова, російська мова.

Abstract

In this article we will consider the language situation and socio-political situation in the country. We will prove that the situation of bilingualism is becoming increasingly important, especially given the current political situation in Ukraine.

Keywords: bilingualism, Ukrainian language, Russia language.

Білінгвізм (двомовність) – специфічний стан суспільного життя, при якому спостерігається і є визнаним факт функціонування й співіснування двох мов у межах однієї держави. Джерелом білінгвізму, як правило, виступає етнічна неоднорідність самого суспільства, наприклад, існування в одній державі двох етносів, що користуються різними мовами. Через те, що в сучасному світі практично немає етнічно „чистих” держав, білінгвізм як явище значно поширився. Поняття мовної ситуації відображає розподіл мов за сферами соціальної взаємодії та різним рівнем спілкування. У наукових дослідженнях останніх років спостерігаємо підвищення інтересу до типології мовних ситуацій, що зумовлено практичними завданнями мовного планування та мовного будівництва, з якими зіткнулися держави на пострадянському просторі, в тому числі й Україна. На сучасному етапі Україну можна охарактеризувати як державу національного типу, де наявне чітке протиставлення титульної нації (українців) та національних меншин. Мова титульної нації конституційно закріплена як державна, що означає її введення в усі сфери офіційної комунікації, перш за все на адміністративному рівні, а також у сферу освіти, економіки, культури тощо. Однак процес впровадження української мови в усі сфери суспільного життя став дуже складним. У радянські часи – у період максимального розвитку українсько-російського білінгвізму – російська мова панувала в основних комунікативних сферах на рівні офіційного спілкування. Це не могло не вплинути на розвиток функціональних стилів української мови. Мовна ситуація, що склалася в Україні в останні роки, досить парадоксальна, оскільки, згідно з Конституцією державна мова одна, проте вільно функціонують дві з майже повною відсутністю в деяких регіонах мови- опонента. Об’єктивно Україна живе в умовах фактичного (не юридичного) білінгвізму. В Україні до певного часу теорія і практика білінгвізму оцінювалася позитивно, проте на сучасному етапі засуджується, висміюється, стає приводом для дискусій та боротьби. Білінгвізм називають “неоковирним колоніальним

суржиком”, “мечем, який розколов єдиний народ на уламки”, “задавненою хворобою”. З іншого боку, україно-російська двомовність вважається цілком закономірним явищем і оцінюється як “певний здобуток в культурі спілкування”. Аналіз сучасного суспільства дає змогу зробити висновок, що люди діляться на тих, кого влаштовує нинішня ситуація з мовою, і тих, кого ця ситуація зовсім не влаштовує. При цьому не можна сказати, що люди, які розмовляють російською, відчувають якісь утиски або обмеження власних прав. Усі, хто хоче говорити російською, роблять це. У той же час варто зауважити, що діловодство, судочинство й деякі аналогічні сфери життя українців мають вестися виключно українською мовою. Це викликає заперечення із боку жителів деяких регіонів України, тому що безліч людей там просо не володіє українською мовою. І це не тільки проблема цих окремих людей, це проблема держави в цілому, яку потрібно якось вирішувати.

Варто зазначити, що мовна ситуація всієї території України не є однорідною. На півдні та сході України склалися сприятливі умови для розвитку та функціонування масового білінгвізму. Переважна частина населення цих областей – хто на активному рівні, хто на пасивному – двомовна. Одна й та ж людина може постійно переходити протягом дня з російської на українську мову спілкування. Спостерігається досить мирний розвиток та взаємодія двох близькоспоріднених мов. Оскільки засоби масової інформації, відображаючи реалії сучасного життя, вбирають в себе, адаптують та передають величезні інформаційні потоки, “прагматична спрямованість масової інформації деформує традиційно-національні знакові структури, які в газетному мовленні змінюються під впливом глобальних процесів міжкультурної та міжмовної взаємодії”, коли інформація та аналіз цієї інформації про те чи інше явище приховано або явно формується в геополітичному, економічному, культурному просторі явища, про яке повідомляється. У зв’язку з тим що російський та український народи, розділені у 1991 році державними кордонами, продовжують залишатися в спільній культурній зоні, створюються психологічні та соціокультурні умови мовного контакту, що сприяє проникненню в українську мову російських слів. Взагалі проникнення в будь-яку мову іноземних слів – явище цілком обґрунтоване, закономірне, оскільки в періоди підйому культурно-економічних відносин, розвитку зв’язків між державами відбувається знайомство з новими реаліями життя, опанування іншомовних слів. Іншомовні слова, що ввійшли до активного словника міжнаціонального спілкування, широко використовуються і в ділових стосунках, і в побуті. Наприклад, лексика поштово-телеграфного зв’язку: телефон, телеграф, бандероль, бланк, шифр, номер, серія, адреса тощо. Слід бути уважними та обережними з використанням іншомовних слів в усному й писемному мовленні. Якщо іншомовне слово можна замінити відповідним українським, то вживання іншомовного не завжди доречне. Вживаючи іншомовні слова, треба пам’ятати про такі наступне: вживати запозичення лише в тому значенні, яке закріплене за ним у словнику; не використовувати іншомовні слова, коли є відповідники в українській мові; не послуговуватися в тому самому тексті то іншомовним словом, то його українським відповідником. Надмірне вживання слів іншомовного походження засмічує рідну мову, робить її малозрозумілою для слухачів, співрозмовників. Бажано користуватися у спілкуванні національною мовою, що значно полегшить взаєморозуміння, а до іншомовної лексики звертатися в окремих випадках.

Економічна, культурна взаємодія України з Росією зумовлює посилення українського лінгвокультурного компонента в російській мові. У переважній більшості ситуацій дві мови, якими володіє білінгв, перебувають у неоднаковому становищі. Поширення двох мов у одній країні завжди є станом нестійкої рівноваги, що згодом призведе або до перетворення на одномовність, або до розпаду єдиної держави на частини за мовною ознакою. Щоб краще зрозуміти мовну ситуацію в Україні, порівняймо нашу країну з Бельгією. У Бельгії офіційних мов не дві, а три: французька, нідерландська (фламандська) та німецька. Тут, по суті, маємо справу з мовною ситуацією, характер якої визначає багатомовність, тоді як реально вона є змішаною, багатшаровою, а її сутність та особливості залежать від взаємодії лише двох із трьох офіційних мов — французької та нідерландської. При цьому розвиток багатомовності в Бельгії відбувається переважно за рахунок оволодіння французькою носіями фламандської мови. Специфіка організації бельгійського мовного простору полягає насамперед у тому, що лінгвістичні кордони тут, по-перше, жорсткі й непрозорі, а по-друге, значною мірою визначаються кордонами адміністративними та політичними й водночас здійснюють зворотний вплив на останні. Варто зазначити, що таку на мовну розшарованість був вагомий вплив історичного розвитку. Мовну ситуацію в Бельгії можна кваліфікувати як парадоксальну. З одного

боку, вона збалансована й рівноважна демографічно та комунікативно, а також з огляду на такі диференційні ознаки подібних явищ, як статус і престиж кожної з мов. З другого — її характеризують високий ступінь проблемності та підвищена конфліктність. Головну причину такого стану слід шукати у сфері політики. Політична складова відіграє тут вирішальну роль. Саме політизація мовної проблематики призводить, зрештою, до її загострення. І якби в Брюсселі не базувалися важливі європейські політичні інституції, то в країні, певно, почалася б громадянська війна. Можна зробити висновок, що питання російської мови в Україні – це штучно вигадана проблема. Бельгія – ось де реальна мовна проблема, яка змушує вкотре замислитися над значенням слів патріотизм і націоналізм. Чи не загато агресивного відтінку ми їм надаємо?

Отже, двомовність – це, за певних обставин, позитивне явище, але чужа мова не повинна використовуватися там, де має звучати рідна мова народу. Ситуація двомовності неприродна, нестабільна, навіть загрозна та руйнівна, вона характеризується не гармонійною взаємодією мов, а конфліктом і боротьбою, які триватимуть доти, доки на території держави не переможе одна мова. Треба чесно визнати, що у світі, зокрема в Україні, не існує двомовності, а є лише проблема двомовності, яку намагаються розв'язати. Більшість людей в Україні просто змішує дві національні мови в одну, а не конкретизує вживання однієї мови як літературної. Тому важливо не загострювати свою увагу на цьому, а намагатись вживати російську мову, там де доречно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Паламар Л.М., Кацавець Т.М. Мова ділових паперів: Практ. пос.– К.: Либідь, 1997.
2. <http://www.viche.info/journal/3342/>
3. <http://etno.us.org.ua/blog/glossary/18.html>
4. Голобородько Е.П. Языковая ситуация в Украине: реали и тенденции // Русский язык и литература. – 2001. – №6. – С.2.
5. Дубчинский В.В. Статус русского языка в Украине // Русский язык и литература. – 2002. – №2.– С.3

Азарова Лариса Євстахіївна, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри мовознавства Вінницького національного технічного університету, місто Вінниця.

Король Діана Сергіївна, студентка Факультету інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії, група 2ПІ-16Б, місто Вінниця, diana999anid@gmail.com.